

El rètol de Fígols ...o la marina de Carles III al cor del Pirineu

MIQUEL ÀNGEL FUMANAL I PAGÈS, ESTER GALIMANY BUSTOS, MÒNICA LÓPEZ PRAT

«Consigue Cataluña la envanecida dicha de haber preferido V. M. sus orillas para la primera posesión de sus vastos Estados, a que, dominando los mares con velocidad imponderable, le trae la Providencia, y yo la honra de ofrecer á los pies de V. M., con una de las mejores y más pobladas de sus provincias, la felicidad, el amor y los votos de cuantos vasallos la componen»

(Discurs del marquès de la Mina, capità general de Catalunya, a l'arribada de Carles III al port de Barcelona l'any 1759)

SITUACIÓ, DESCRIPCIÓ I PROSPECCIÓ DE L'ENTORN

El rètol de Fígols es troba dins el terme municipal de Fígols i Alinyà (comarca de l'Alt Urgell) arran i a mà dreta de la pista forestal que porta de Fígols a l'antic terme de Forn, passant per ca l'Ainat. El trajecte des de Fígols és d'uns 25 minuts. El rètol es troba a 1.152 metres d'altitud dalt dels cingles meridionals del riu de la Vansa. Coordenades UTM 31T0366508-4675760.

Per desplaçar-s'hi primer cal arribar al poble d'Organyà (Alt Urgell) per la carretera C-313 en direcció a la Seu d'Urgell-Andorra i trencar a mà dreta per la petita carretera local que en pocs minuts porta a Fígols. Just abans d'entrar al poble, cal prendre a mà esquerra la pista asfaltada en direcció als veïnats de Voloriu i Forn. Quan hom troba la desviació a la dreta cap a Forn, cal prendre aquesta direcció per una pista no asfaltada i només apta per a vehicles tot terreny. Quan s'arriba a una bifurcació en un clar de la muntanya cal prendre el camí esquerre. Després, en una altra bifurcació en què s'assenyala un vedat de caça, el camí de la dreta. Sempre seguint la via principal s'arriba al rètol, que queda a una altura aproximada d'1,20 metres a mà dreta per sobre del nivell de la pista, abans de creuar un torrent.

El rètol consisteix en una inscripció epigràfica vertical a la roca viva. Aquesta inscripció es troba emmarcada per una silueta obtinguda pel rebaix i aplanament de la roca, aparentment antropomorfa, que mesura 148x90 cm, i oscil·la entre 1 i 5 cm de profunditat (aproximadament). El text es compon d'un encapçalament de 2 línies situat al "cap" de la silueta i de 13 línies més al "cos". En total, quinze línies. Els solcs de les lletres oscil·len entre els 2 i els 7-8 mm de profunditat.

L'estat de conservació dels caràcters és divers. Les xifres i les paraules de l'encapçalament són de lectura fàcil i es pot extreure el text gairebé sencer de les línies 3 a 9 i la darrera, la 15. La meitat inferior es troba en un estat lamentable i cap dels processos emprats n'ha permès una transcripció satisfactòria.

Tot i que el rètol pertany als límits estrictes del municipi de Fígols i Alinyà, la seva situació en l'orografia local permet apreciar que, en realitat, es troba a l'entrada geogràfica de la conca del riu la Vansa, que discorre en direcció est-oest vers el Segre. Aquesta apreciació és important en tant que condiciona completament la comprensió històrica de la inscultura. La prospecció de l'entorn immediat permet veure que, en contrast en la situació en què avui es troba el rètol, aparentment isolat i a mig camí de qualsevol punt habitat, antigament tots els pendents muntanyosos del voltant havien estat feixes de conreu, principalment de cereal, com ho indiquen les restes d'innombrables murs de pedra seca en tota la zona. A més, pot pressuposar-se l'ocupació humana des d'èpoques reculades per l'existència de dues balmes en direcció est i sud-est, a més d'una cova d'accés difícil per sota la cota del rètol. En aquesta darrera encara són observables les restes d'un mur de pedra seca d'uns 7 metres de llargària per 30-50 cm d'amplada, que tancaven la cavitat. Malgrat que l'ocupació de les balmes hagi pogut ser des d'època prehistòrica, la memòria popular encara recorda els habitatges de pastor i closos per als ramats que després de la Guerra Civil espanyola encara s'usaven. De fet, pel que fa a la balma més propera, anomenada de Cal Samion, els nadius rememoren el fet que tingué estadants a principis del segle XX: s'aprofità la cavitat rocosa per a construir-hi parets i bastir un habitatge. No es pot descartar, en aquest sentit, que aquests abrics rocósos també haguessin pogut servir per als picadors que treballaven durant la intensa explotació forestal del segle XVIII.

ANTECEDENTS

És difícil determinar el moment en què arrenca l'interès científic per la inscultura coneguda amb el nom de *rètol de Fígols*. Tanmateix, l'existència d'algunes fotografies en blanc i negre preses l'any 1967 (s'han emprat com a il·lustracions d'aquest treball) demostren que, com a mínim des dels anys seixanta, el rètol ha despertat curiositat. Amb tot, la tradició oral de la zona sembla indicar que l'interès ja ve d'antic. A més, alguna de les hipòtesis que s'han formulat al respecte, degudes sens dubte a la forma de la silueta de la inscultura, i a l'enorme dificultat per llegir-ne el text, han contribuït a crear-hi al voltant una certa aureola de misteri. Aquest estudi ha permès desvetllar bona part de les incògnites que encara avui presenta.

El primer esment seriós del rètol data de mitjan anys noranta, quan Montserrat Iniesta, Albert Villaró i Carles Feixa en parlen en un llibre dedicat als raïns. En aquest lli-

bre, sense especificar-ne les raons, relacionen encertadament el rètol amb l'extracció de fustes al riu de la Vansa i la zona de Fígols i Alinyà per a la construcció de vaixells en èpoques pretèrites «Avui, en terme de Fígols, hi ha una inscripció gravada a la roca, nomenada el Rètol, que commemora els treballs d'extracció de fusta per a la marina».¹ A més, publiquen un extracte de certa documentació referent a la tala de fusta per l'armada del rei Carles IV a finals del segle XVIII, i que relaciona la zona esmentada amb les drassanes militars de l'època. Aquesta documentació es comenta més endavant. També fan referència a les contalles que l'activitat de la tala originà: «es contenen històries de dos picadors llegendaris, el Cabal Nou i el Segal Coix, que en set anys i amb set matxos van tallar boscos sencers del terme d'Alinyà, a finals del segle XVIII, per a l'armada».²

Un dels autors d'aquest llibre, l'arxiver de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell, Albert Villaró, insistí en aquesta qüestió en l'elaboració de l'Inventari del patrimoni arquitectònic de l'Alt Urgell (zona sud), encarregat pel Consell Comarcal de l'Alt Urgell. Amb la intenció de poder donar més detalls sobre la inscultura i presentar un text per tal de proposar-ne la declaració com a bé cultural d'interès local (BCIL), donat que presenta el perfil adient segons l'article 17 de la Llei 9/1993 de patrimoni cultural català, l'any 2003 el mateix Consell Comarcal encarregà un informe al seu tècnic de cultura, Carles Gascón Chopo.³ L'informe fa una descripció acurada del rètol, i el situa de forma exacta en la geografia de la zona. A més, fa un breu discurs de valoració de les diferents fonts orals que fins aleshores es referien al rètol, i conté una anàlisi del context històric en què s'aclareix que el moment en el qual cal datar-lo no és el segle XVI, com algú havia dit, sinó al XVIII, ja que pot llegir-se clarament la data de 1768, i que cal relacionar-lo, seguint les tesis de Villaró, amb la tala forestal i el transport de troncs per a la construcció naval de caire militar. Gascón transcriu equivocadament les paraules “de marina” fet que el reafirma en aquests plantejaments, però sense errar-los, ja que, malgrat que la transcripció és incorrecta, el rètol fa referència efectiva a la indústria naval militar de l'època de Carles III, com ja s'aclarirà.

Per raó de l'informe de Carles Gascón, i a causa de l'interès social sorgit, la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, amb data del 12 de novembre de 2004 i d'acord amb l'article 47 i següent de la Llei 9/1993 de 30 de setembre del patrimoni cultural català, i prenent també en consideració el Decret 78/2002 de 5 de maig de 2002 del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic (DOGC núm. 3594), acorda fer una intervenció arqueològica preventiva de documentació de la inscultura,⁴ que s'ha fet entre els mesos de desembre de 2004 i gener de 2005.

---

1. INIESTA, Montserrat; VILLARÓ, Albert; FEIXA, Carles (1997) *El temps dels rais a la ribera del Segre. Entre el bosc i lo riu hi passava la vida*. Tremp: Garsineu, p. 19.

2. Id.

3. GASCÓN CHOPO, Carles (2003) *El Rètol de Fígols*. Municipi de Fígols i Alinyà. Informe per a la seva declaració com a bé cultural d'interès local (BCIL), Consell Comarcal de l'Alt Urgell.

4. Expedient 437 K121 N282.

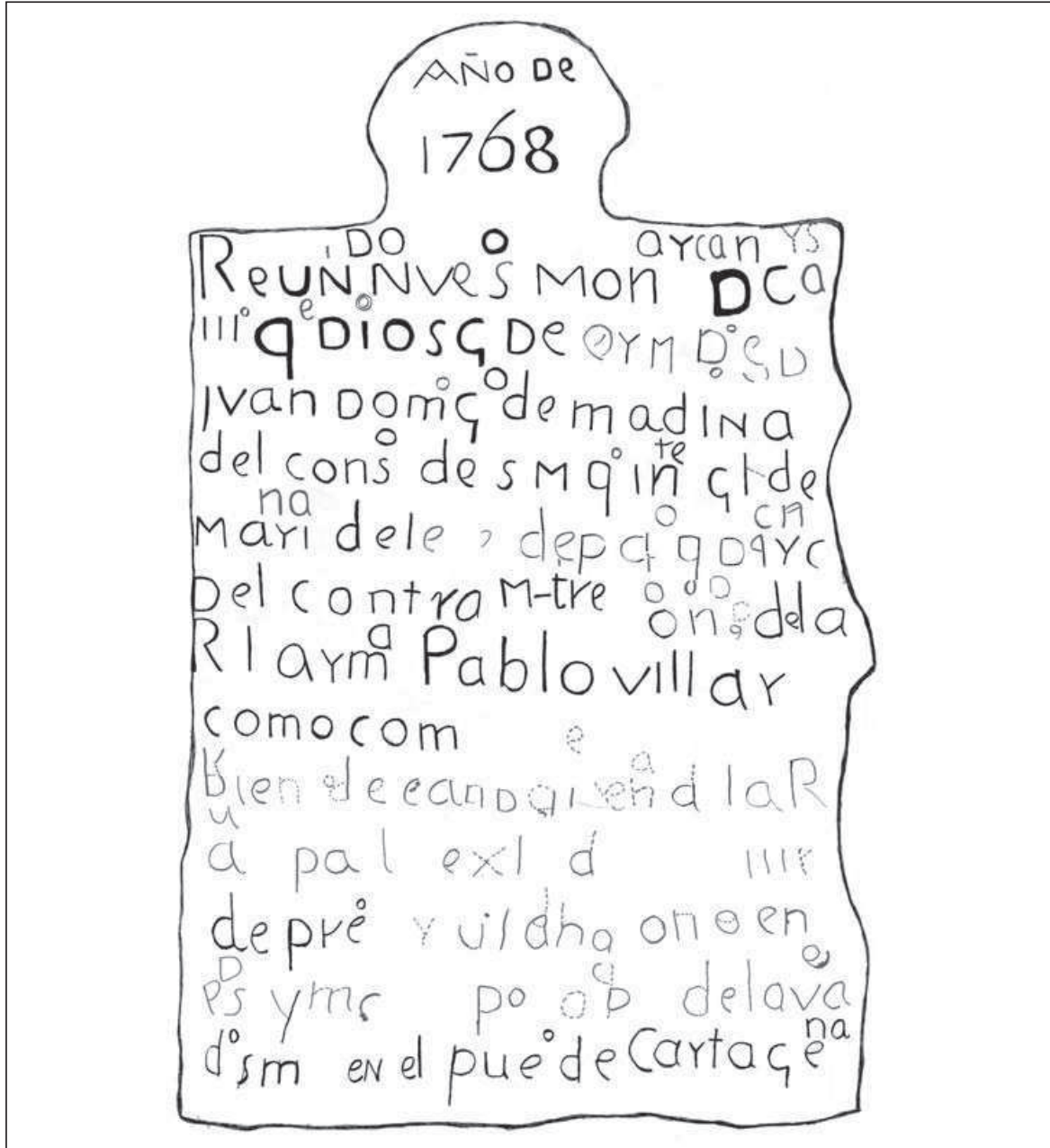
INTERVENCIÓ I METODOLOGIA

La intervenció es divideix en dos treballs paral·lels, un de físic i l'altre de documental. La direcció del projecte efectua tres desplaçaments al rètol per tal de fer-ne el calc i la transcripció els dies 3, 17 i 28 de desembre de 2004.

Els treballs duts a terme durant la primera jornada evidencien que el calc per mitjà de *frotage* de grafit sobre paper sulfuritzat no és viable, ja que la superfície de la inscultura és completament irregular, principalment pel que fa als espais entre els solcs de les diferents lletres. Per tant, les marques sorgides pel *frotage* es corresponen vagament als caràcters i en canvi coincideixen amb les protuberàncies de la roca. D'altra banda, la profunditat irregular dels solcs de les lletres també converteix en il·legible el producte resultant. Amb tot, amb l'ajuda d'una llanterna per tal de crear llum rasant, s'aconsegueix transcriure una part de l'encapçalament del text. El mateix dia es procedeix a prospectar l'entorn immediat. Durant la segona jornada es porta un paper sulfuritzat de diferent gramatge i també altres tipus de llapis de grafit. Les proves assoleixen resultats semblants als anteriors, del tot insatisfactoris. Llavors s'opta per calcar aproximadament la inscripció amb retoladors permanents sobre paper d'acetat o *melinex*. Així mateix s'utilitzen retoladors de dues tintes: negra per marcar les lletres segures del text i blava per marcar les dubtoses. També es porta un focus amb bateria recarregable que permet, creant llum rasant més potent, transcriure una part més del text. El fortíssim vent d'aquell dia, l'alt grau d'humitat i l'autonomia limitada del focus fa que s'abandonin els treballs. Per la tercera jornada, en plena onada de fred siberià, s'opta per llogar un grup electrogen amb motor de fuel i un focus de 200 watts. Es continua amb el procés de calc de retoladors sobre *melinex* fins al vespre, en plena foscor, fet pel qual s'aconsegueix una immillorable visió dels caràcters gràcies a la llum rasant ininterrompuda del focus. Entre les 16.30 h i les 17.00 h cau una petita nevada que obliga a interrompre uns instants el procés, que es reprèn immediatament. A partir de les 19.30 h, a una temperatura ambient aproximada de -8° C, es considera que ja s'ha conclòs el calc pel que fa a caràcters segurs i dubtosos i s'arriba a la transcripció d'entre un 65% i un 70% del total del text.

Seguidament, el 13 de gener de 2005, la direcció del projecte efectua un desplaçament a la Seu d'Urgell. Allí, després de les indicacions prèvies del tècnic de cultura del Consell Comarcal de l'Alt Urgell, en Carles Gascón, i de l'arxiver de l'Ajuntament, l'Albert Villaró, es fa una prospecció documental a l'Arxiu Diocesà d'Urgell, dirigit per mossèn Benigne Marquès. De l'ADU es consulten els llibres d'actes capitulars dels anys 1767, 1768 i 1769, sense cap resultat positiu. També es consulta el *Llibre dels depòsits d'entrades i fugides dels forasters* de la col·legiata d'Organyà i un cartoral de Coll de Nargó una mica posterior. Llavors es procedeix a consultar la carpeta 12 del fons de la Vansa, d'on Albert Villaró havia extret alguns fragments de la correspondència entre oficials del rei i la població durant la tala d'arbres per a la marina de guerra a finals del segle XVIII. El fons és molt ric i, tal i com havia avançat Villaró, la correspondència és molt més extensa del que s'havia publicat amb anterioritat. No obstant això, les dades de tots aquests fons documentals relacionades amb el rètol i l'entorn de l'any 1768 es revelen, per ara, inexistents, i cal recórrer a la bibliografia auxiliar.

En una segona fase, feta durant el mes de setembre de 2005, es procedí a la investigació dels fons de l'Archivo General de Simancas (Simancas, Valladolid) i de l'Archivo de la Marina Don Alvaro de Bazán (El Viso del Marqués, Ciudad Real).

Figura del calc realitzat per Mònica Lòpez Prat. Reproducció del calc obtingut amb paper d'acetat i rotuladors permanents. La tinta negra indica les lletres que s'han pogut transcriure amb seguretat, mentre que la gris indica els caràcters de transcripció dubtosa. Igualment, s'ha resseguit el contorn de la silueta de la inscultura. El calc permet apreciar clarament la irregularitat de les alineacions i els caràcters.

TRANSCRIPCIÓ

La transcripció⁵ s'ha fet deixant en superíndex les lletres que constitueixen els elements d'abreujament de les paraules, segons al forma original, afegint entre parèntesi les lletres que manquen i entre claudàtors les que, malgrat que no hi hagi cap senyal distingible, també haurien de constar.

A més, s'ha volgut respectar la grafia indecisa entre majúscules i minúscules de l'autor. Els números de línia no apareixen a l'original, i s'han col·locat per poder donar referències més directes en l'anàlisi epigràfica. No s'han transcrit els caràcters "dubtosos". Així doncs, el text és el següent:

- 1 AÑo De
- 2 1768
- 3 Rey[nan]do Nves(tr)o Monarca D(o)n Car(lo)s
- 4 IIIo q(u)e Dios g(uarde) de [...]
- 5 Jvan Dom(in)go de madiNa
- 6 del cons(ej)o de S(u) M(ajestad) q(?)o In(tenden)te G(enera)l de
- 7 Marina dele(gad)o [del] dep(artament)o [de Cartagena]
- 8 Del contraM(aes)tre [de] [c]ons(trucc)ion de la
- 9 R(ea)l arm(ad)a Pablo Villar
- 10 como com[andante]
- 11 [...] la R(eal)
- 12 a(rmad)a [...]
- 13 de pre(?)o [...]
- 14 [...] de Lava(ns)a
- 15 d(ad)o [por] s(u) m(ajestad) eN el pue(rt)o de Cartagena

Un cop solucionats els abreujaments i les dificultats epigràfiques, el text sencer que s'ha pogut transcriure diu el següent:

«Año de / 1768 / Reynando nuestro monarca Don Carlos / III que Dios guarde de [...] / Juan Domingo de Medina / del consejo de Su Majestad [...] Intendente General de Marina / delegado del departamento de Cartagena / del contra maestre de construcción de la / Real Armada Pablo Villar / como com[andante] [...] / [...] la Real / Armada [...] / de pre [...] / [...] de Lavansa. / Dado por Su Majestad en el puerto de Cartagena».

---

5. En general s'ha seguit el criteri del *Corpus Inscriptionum Latinarum* i la revista *Hispania Epigraphica*, que és el mateix normalment aplicat pels especialistes Marc Mayer i Isabel Rodà. No obstant això, s'ha preferit deixar en superíndex aquelles lletres que ho estan a la inscultura, per exemplificar millor el tipus d'abreujament.

ANÀLISI EPIGRÀFICA

De les 15 línies de text registrades s'ha pogut transcriure aproximadament entre un 65% i un 70% dels caràcters, dels quals s'han pogut extreure dos topònims i els noms de dos personatges vinculats a la cort i l'armada de Carles III. Però prèviament a abordar els aspectes històrics que es desprenen de la inscultura, cal fer-ne algunes apreciacions tècniques.

La inscripció es troba en un estat prou acceptable en la seva meitat superior (línies 1 a la 9) però en canvi la conservació és notòriament deficient pel que fa a la meitat inferior (línies 10 a la 14) amb l'excepció de la darrera línia, la 15, que ha pogut ésser transcrita satisfactòriament. Les causes d'aquesta diferència de conservació poden ser molt diverses, tals com un canvi en el material petri de la roca on es troba assentada la inscultura, o una major exposició a les inclemències del temps.

La primera idea no sembla evident quan hom fa un examen ocular de la pedra, i la segona resulta paradoxal ja que precisament és la meitat inferior del text la que es troba més ben resguardada de les inclemències del temps perquè la vora de la silueta és molt més profunda que en la meitat superior. Una altra hipòtesi a tenir en compte és que la meitat inferior hagués estat parcialment destruïda per la mà de l'home per raons que per ara es desconeixen.

Des del punt de vista tècnic, l'autor de la inscultura demostra clarament que no és un epigrafista expert. Això pot advertir-se almenys per quatre raons. La primera és que s'aprecia una notable vacil·lació entre lletres majúscules i minúscules (línies 3, 5, 8 i 15). La segona perquè molts dels abreuaments no són propis de l'epigrafia oficial, ja molt desenvolupada, del segle XVIII, sinó més aviat usuals en l'escriptura cursiva del moment. Aquesta idea porta a la tercera raó, que indica que l'autor es limità a copiar un text escrit a mà per una altra persona. I la quarta i més evident és la incapacitat per mantenir la regla paral·lela de les línies del text, una mida coherent dels caràcters o el mateix contorn siluetejat de la inscultura. A més, i malgrat que una part hagi pogut ser malmesa expressament, les profunditats dels solcs de les lletres tampoc no són constants.

Hom no s'ha d'estranyar de la possibilitat que l'autor fos d'un nivell tan rudimentari (potser fins i tot analfabet) ja que és un fet extensament comprovable en les innombrables inscripcions que poden observar-se en llandes i dovelles de portes i finestres en masies a partir del segle XVI on, al costat d'exemples en què es llegeixen caràcters molt ben treballats (cal·ligràfics) n'hi ha d'altres de gairebé il·legibles perquè es tracta de simples còpies de textos cursius traslladats a la pedra per algú que no sap escriure, normalment el mateix mestre d'obres de la casa, que sovint coincidia amb el seu propietari.

D'altra banda, la composició del rètol de Fígols indica que l'autor no va fer un dibuix o plànol previ de la inscripció: es va limitar a repicar el contorn i a rebaixar i aplanar sumàriament la superfície abans d'escriure-hi. Després va començar a picar les paraules sense importar-li si caldria ajuntar massa els caràcters o bé superposar-los, la qual cosa ocasionà grans dificultats per llegir-los o interpretar-los.

Un altra qüestió rellevant és la citada forma “antropomorfa” de la inscultura. Cal dir que en realitat l'autor en cap cas no pretenia imitar una forma humana, sinó més aviat emular les inscripcions epigràfiques oficials, normalment embolcallades per un contorn rectangular regular coronat per un trapezi invertit on se sol col·locar la data. Aquesta forma clàssica es justifica en l'apartat següent d'estudi històric perquè el context és propici, però a efectes epigràfics cal entendre que es tracta d'una tosca realització, equivalent a la rusticitat de les lletres.

ESTUDI HISTÒRIC

Les claus per entendre el context històric en què es va fer el rètol es troben explícitament representades en els noms dels personatges que hi apareixen esmentats. D'una banda, està el de Carles III de Borbó (rei d'Espanya de 1759 a 1788), el del seu intendent general de marina Juan Domingo de Medina i el d'un contraalmirall de l'armada, Pablo Villar. Si bé el primer d'ells és sobradament conegut, el segon vagament apareix en la bibliografia especialitzada i del tercer només s'han pogut extreure dades gràcies a la investigació arxivística de fons inèdits, que val a dir-ho, n'han proporcionat abundants dades. Amb tot, i per entendre la funció de cadascun d'ells en aquest trencaclosques, cal primer traçar un context sobre la política naval hispànica del segle XVIII i la profunda repercussió (poc valorada des de la historiografia catalana) que tingué en l'extracció i transport de la fusta.

Després de la Guerra de Successió⁶, que s'inicià el 1702 amb la implicació dels anglesos en el conflicte successori obert després de la mort de Carles II d'Àustria, i que oficialment es conclougué amb el tractat d'Utrecht de 1713 i finalment la caiguda de Barcelona (1714) i el castell de Cardona (1715), el primer rei de la casa de Borbó, Felip V, tingué especial cura en els afers relacionats amb la marina de guerra, que havia de ser el principal element per contrarestar el poder creixent que la marina anglesa poc a poc adquiria en les rutes transoceàniques i, en segons quin cas, també en les mediterrànies. A principis del segle XVIII, les principals drassanes de l'armada, ubicades a la costa cantàbrica (dàrsena del Guarnizo), es trobaven en plena bancarrota per causa dels impagaments de la corona. Aquesta era una situació anòmala, si es té en consideració l'enorme capacitat ofensiva i defensiva que tingué l'armada hispànica sobretot a partir de la segona meitat del segle XVI (Felip II i el fre que es posà a l'escomesa turca) i primera meitat del XVII (política de Felip IV i el Duc d'Olivares).⁷ Així doncs, els oficials de Felip V traçaren una sèrie de plans a curt i mitjà termini per tal de renovar la flota, destinada no sols a mantenir, sinó també a augmentar al poder borbó en mars i oceans. A més, havia de garantir la seguretat de les comunicacions amb les colònies d'ultramar, principalment les del Carib, a través de les quals s'exercia un continu vaivé comercial.

---

6. Per tal de centrar les dades històriques al voltant de l'evolució de la marina militar, s'han emprat com a fonts de context les obres de: IBÁÑEZ DE IBERO, Carlos (1943) *Historia de la Marina de Guerra Española*. Madrid: Espasa Calpe; i MANERA REGUEYRA, Enrique (1981) *El buque en la armada española*. Bilbao: Sílex.
7. GOODMAN, David (2001) *El poderío naval español. Historia de la armada española del siglo XVII*. Barcelona: Península.

Això explica que un dels primers ports a ésser erigits com a drassana per l'armada fos el de l'Havana, que disposava de gran quantitat de boscos tropicals de fusta excel·lent, aptes per a la indústria naval. No obstant això, la conclusió de la Guerra de Successió i la necessitat d'assetjar Barcelona per mar féu que els borbons es limitessin a adquirir alguns navilis a l'estranger, normalment facilitats per assentistes italians.

En aquest moment, i gràcies a la política militar d'Alberoni, l'epicentre de la política naval hispànica es traslladà de l'Atlàntic al Mediterrani, i aquest fou un fet determinant per comprendre la importància de les noves drassanes militars que poc a poc s'impulsarien en aquesta zona. Amb tot, alguns cercles reials quedaren descontents de la política d'Alberoni, i el 1715 fou suprimida la Secretaria de Marina, que quedà en mans del conegut ministre José Patiño (1666-1736). En aquesta etapa es construïren diversos vaixells, en general poc dotats per a la guerra, a Gènova, l'Havana, El Guarnizo i Sant Feliu de Guíxols. Però cal esperar entre 1720 i 1726, quan la Secretaria de Marina es tornà a restablir, també sota la batuta de Patiño, per trobar un projecte global de construcció de vaixells, que en aquests sis anys arribaren a ser setanta, entre navilis, fragates i embarcacions de menys entitat. Malgrat els fracassos en la reconquesta de les illes de Sardenya i Sicília, s'aconseguí una victòria sonada amb la conquesta de Nàpols el 1734 per l'infant Carles, futur rei Carles III. Gràcies a aquest i d'altres fets, a Patiño li fou concedit el títol de Grandesa d'Espanya l'any 1736, en què morí.

L'impuls donat per Patiño en la fabricació naval fou seguit i augmentat per Zenón de Somodevila i Bengoechea, marquès de l'Ensenada (1702-1781), qui posà al capdavant de l'enginyeria naval el cèlebre alacantí Jordi o Jorge Juan (1713-1773). Ambdós estigueren involucrats en la victòria espanyola sobre Nàpols i la posterior coronació de Carles com a rei d'Espanya l'any 1759, per conveniència de la seva àvia Isabel Farnesio, després de la mort de Ferran VI. En aquest període prengué especial rellevància la construcció de tres noves drassanes reials a Cadis, el Ferrol i Cartagena, poblacions que havien esdevingut caps de districte marítim. L'arsenal del Ferrol es construï segons el projecte de Jorge Juan entre 1750 i 1762, i es convertí en un dels més grans d'Europa. El de Cadis, conegut per "La Carraca" s'inicià el 1724 però no s'acabà fins al 1788, a causa de les enormes cimentacions que s'hagueren de col·locar per enfortir el terreny. I finalment, l'arsenal de Cartagena es començà el 1731 i no finalitzà fins al 1782. Llavors ja havia esdevingut la dàrsena més moderna del continent (tingué els dotze primers dies secs del Mediterrani).

Aquests tres ports foren els principals fabricants de vaixells de guerra de l'època, protagonisme que encara compartiren amb la dàrsena del Guarnizo fins que no foren totalment conclusos. Una de les claus per entendre la millora en el sistema de construcció naval fou que l'any 1750 el marquès de l'Ensenada envià Juan a Anglaterra per tal que supervisés els sistemes emprats per l'armada rival, fet que ocasionà la vinguda de diversos oficials. Aquesta vinculació d'enginyers anglesos amb l'armada espanyola és un fet que no cal perdre de vista.

Tot aquest preàmbul històric resulta ben justificat si es té en compte que la política de reforçament naval no seria viable sense el transport i subministrament de matèries primeres. Aquestes es dividien bàsicament en tres fronts: la tela i el cànem per a cor-

des, que partia majoritàriament de Galícia; la fosa de canons, que es feia principalment a Euskadi; i la fusta, que procedia de molts diversos punts. El proveïment de fusta havia estat un dels maldecaps usuals de la construcció naval espanyola des del segle XVI.

La primera gran fase de la tala consistí en què s'aprofitaren els boscos més propers al mar i als ports de destí que tinguessin qualitats per ser utilitzats en la construcció de vaixells. Per això, a través de diversos decrets i ordenances reials, l'Armada disposà de certa immunitat a l'hora d'utilitzar els boscos que volgués. A més, s'habilitaren autèntiques brigades de taladors estructurades en una jerarquia molt estricta controlada des de la Secretaria de Marina (per tant, directament connectada amb el rei), i composta per oficials, suboficials (amb càrrecs militars) i peons (que tant podien ser gent de la contrada com soldats rasos de l'exèrcit). A més, l'extracció era inspeccionada per un visitador que regularment enviava informes a la Secretaria. Els oficials verificaren que a principis del segle XVIII la destrucció de boscos adients propers al litoral havia estat massiva durant les centúries anteriors, i molta de la fusta i varietats arborícoles que restaven no eren aptes per a la fabricació naval. Per això, i sota mandat del marquès de l'Ensenada, l'any 1748 es promulgà l'*Ordenanza para la conservación y aumento de los montes de la Marina en las provincias y distritos que se expresan*, segons la qual quedaven "requalificats" com a boscos aptes per a l'explotació de la marina de guerra tots aquells que es trobessin a menys de 25 llegües d'ample vers l'interior al llarg de totes les costes d'Espanya. Això significava que tots els boscos de aproximadament 130 quilòmetres terra endins eren subjectes d'ésser talats i transportats a qualsevol de les dàrsenes militars.

Evidentment, els boscos triats sempre tenien algun tipus de facilitat pel que fa al transport dels troncs, que si es té en compte la deficient xarxa de camins de l'època, havia de ser costós i difícil. Quan no hi havia més remei, el proveïment es feia per terra, però si hi havia la possibilitat de fer-lo per aigua, s'utilitzaven els cursos fluvials i marítics. Per a l'arsenal del Ferrol la majoria de la fusta transportada procedia dels boscos de Galícia i de la serralada Cantàbrica. Pel que fa a La Carraca i Cartagena, tingueren dues fonts primordials. La primera i que ha estat excel·lentment estudiada, són els boscos de la serra de Segura (regió natural entre les actuals Andalusia i Múrcia).⁸ Malgrat que es troben terra endins, en aquest sistema muntanyós es troba l'origen de les conques hidrogràfiques del Guadalquivir i el Segura. Així, per una banda es descendia a través de Sevilla fins a Cadis i l'arsenal de la Carraca, i per l'altra s'arribava a Guardamar i després per mar fins a Cartagena. La tala a la serra de Segura fou tan important que fins i tot es creà un organisme autònom que en gestionava l'explotació.

Amb tot, aquests focus productius resultaren insuficients en comparació a les previsions del marquès de l'Ensenada, i calgué buscar noves zones forestals, malgrat que depassessin els límits geogràfics de l'*Ordenanza* de 1748, que s'amplià amb sengles documents oficials els anys 1752 i 1768 (aquest darrer any coincideix amb la data del

---

8. VIGUERAS GONZÁLEZ, Modesto (2002) *El transporte de madera por flotación y carretería, desde los bosques de Sierra Segura hasta Sevilla y los arsenales de la Carraca (Cádiz) y Cartagena, durante los siglos XVIII y XIX (1734/1833)*. Madrid: Ente Público Puertos del Estado.

rètol). Una d'aquestes zones fou la conca de l'Ebre i, especialment, les valls altes del Pirineu de Lleida, vinculades al gran riu a través de la Noguera Ribagorçana, la Noguera Pallaresa i el Segre. No cal estranyar-se per la llunyania de l'explotació respecte, per exemple, de l'arsenal de Cartagena, que era el més proper geogràficament: la fusta es transportava per mitjà d'animals fins als primers cursos fluvials navegables; d'allí a l'Ebre fins a Tortosa, i des de la ciutat episcopal per mar fins al destí final. Tot el procés es completava en poques jornades.

Pel que fa als *Montes de Marina* del Pirineu català, sembla que pertanyien al departament de Cartagena. Aquest controlava una extensa àrea d'explotació forestal des de Múrcia a la frontera amb França que incloïa les muntanyes de Cartagena, Totana, Lorca, Granada de Moxacar i Vera a Múrcia i Andalusia; les d'Oriola, Elx, Alcoi, Alacant, Vilajoiosa, Altea, Tabea, Benidorm, Dènia, Gandia, Cullera, Morcosar, Borriana, Orpesa, Benicarló i Vinaròs al Regne de València; i les de la conca del Llobregat, Tortosa, el Vallès, la Selva, l'Empordà i la conca del Ter, a més de les dels termes d'Hostalric, Sant Celoni, Vallgorguina i les riberes del Cinca i el Segre.⁹ L'any 1751 i des d'El Escorial, s'ordenava la tala de boscos al Principat la fusta dels quals havia d'anar destinada a la construcció de 6 navilis de 70 canons al port de Cartagena.¹⁰

Hom no coneix el moment exacte de l'inici de l'explotació forestal de l'Alt Urgell per part de la Marina, però és possible que el Rètol de Fígols marqués una data *post quem*, en tant que l'any 1768 coincideix amb una de les ordres d'ampliació de les muntanyes de marina. No obstant, la zona del Pallars constitueix un exemple paral·lel i extraordinàriament proper que ha estat estudiat amb més deteniment, i que indica que l'explotació, almenys a la conca de la Noguera Pallaresa, començà potser fins i tot abans de l'*Ordenanza* de 1748. Els treballs del malaurat Ezequiel Giménez demostren que entre 1742 i 1753 ja es talaven amb aquesta finalitat avets a Espot, Escaló i Escart, i pins a les serres de Boumort, Carreu, Sallent, Perles i Valls de Lluch.¹¹ Segons indica l'autor, la presència de taladors i oficials de la marina a la zona es prologà a fins a finals del segle XVIII, fet que ajudà a sistematitzar el transport de fusta per mitjà de rais a través dels rius, tant amb finalitats militars com civils.¹²

En contrast, el coneixement de la mateixa explotació a les conques riberenques de l'Alt Urgell encara fins avui era una incògnita. Les primeres (i úniques) notícies que s'han publicat al respecte foren recollides al ja esmentat volum *El temps dels rais*, de 1997, escrit per Montserrat Iniesta, Albert Villaró i Carles Feixa. En aquest volum es recull part de la correspondència¹³ mantinguda entre alcaldes de la zona i membres del capítol d'Urgell d'una part, i oficials de l'exèrcit de l'altra, aquests encapçalats per

9. ARANDA Y ANTÓN, Gaspar de (1990) *Los bosques flotantes*. Madrid: Icona, p. 120.

10. Id., p. 121

11. GIMÉNEZ RODRÍGUEZ, Ezequiel (1995) «L'explotació forestal al Pallars durant el segle XVIII: els raiers». *Drassana, Revista del Museu Marítim de Barcelona*, n. 4, p. 16-21.

12. Giménez treballa amb diverses fonts d'informació documental, però cal destacar que la que el proveeix de més quantitat i qualitat de dades són els fons de l'Archivo General de Simancas, a Valladolid.

13. Es tracta de la correspondència guardada al fons de la Vansa de l'ADU, citada a l'apartat d'Antecedents.

Manuel T'Serstevens.¹⁴ Els autors reflecteixen la problemàtica sorgida quan la tala i transport de troncs erosionava la muntanya i feia malbé els camps d'alguns pagesos i agricultors. Alguns dels fragments són ben al·lusius: «Al entrar en los prados siguió otra duda, en que estaban igualmente discordes los expertos de una y otra parte; pues, como para regarse los prados es preciso que entre el agua por la parte superior de ellos, pretendían los expertos Pablo Obiols y Pelegrín Compañs abaluar los daños que por razón de la carretera no podían regarse, diciendo que de no regarse un prado resevíá grandísimo daño, que realmente causaba la carretera no sólo en el lugar que ésta ocupa, sino también en todo lo que está faltado de rigor, y que no podían discimular en conciencia por el Juramento que tenían prestado; pero los expertos por parte de la Marina de ninguna manera quisieron entrar en el avalúo de estos daños. Hízose la graduación ciñéndose a los catorze palmos, y sin comprender los daños que han de resultar por la falta de riego.» Sembla que aquest Manuel T'Serstevens estigué relacionat amb alguns dels enginyers anglesos que Jorge Juan portà d'aquell país per millorar els mètodes de construcció naval. Hom sap que l'any 1792 l'anglès substituí Honorato Buyón en la direcció de l'arsenal militar de Maó, a Menorca.

D'altra banda, Iniesta, Villaró i Feixa també donen referència de la presència a la zona a finals del segle XVIII d'uns funcionaris reials encarregats de l'explotació a Organyà dels boscos del duc de Cardona. Els oficials eren Antonio Valdés, «Secretario del Despacho Universal de Marina», i Francisco de Yniesta, «Capataz Delineador de las Maderas que se fabrican para la Real Hacienda en los Montes Pirineos». Val a dir que aquest darrer molt probablement pugui identificar-se amb Francisco de Paula Yniesta, autor d'un manual manuscrit que regulava l'extracció de fusta per a la fabricació naval reial.¹⁵

Si bé aquestes referències documentals porten al final del segle XVIII, cal entendre que, segons marca el rètol, l'explotació forestal a la conca del riu de la Vansa ja es duia a terme, com a mínim, des del 1768. En aquest sentit és probable que el rètol marqués l'inici de la tala, i que el text al complet fou l'afirmació "en pedra" de les ordenances oficials, segons les quals determinats membres de l'armada podrien treballar-hi i dirigir les tasques d'extracció. Seguint la lectura de l'epigrafia, és probable que el Pablo Villar esmentat fos un equivalent de 1768 al que Manuel T'Serstevens o potser Francisco de Yniesta foren a finals de la centúria.

La documentació consultada a l'Archivo General de Simancas i a l'Archivo de la Marina Don Alvaro de Bazán ha permès conèixer amb prou exactitud quines foren les tasques de Pablo Villar a la zona del Pirineu. L'any 1759¹⁶ es constituí un equip de la

---

14. Iniesta, Villaró i Feixa transcriuen F en lloc de T al cognom de l'oficial, transcripció que es presenta equivocada tenint en compte la semblança entre les F i T cal·ligràfiques majúscules de l'època. No obstant això, s'ha trobat una referència a aquest enginyer d'origen britànic que no admet massa dubtes.

15. Id., Carta de Marià Collell, batlle de la Vansa a Manuel T'Serstevens, 21 de setembre de 1789.

16. 1759, [març 14], Cartagena. Archivo General de Simancas, Secretaría de Marina, sec. Montes y sus incidencias, llig. 561.

marina format per un oficial de comptes, un contramestre de construcció (Pablo Villar) i dos delineants per tal que anessin a inspeccionar diverses zones forestals de Sierra Segura, els termes de Morella i Catalunya. Aquest és el primer esment de l'activitat de Pablo Villar a casa nostra, i és probable que aquest inici inclogués la inspecció dels boscos de l'Alt Urgell. La minuciositat de la feina que duïen a terme es pot valorar en funció de la llista de nombre d'arbres classificats per espècies que inventarien al País Valencià.¹⁷

Durant el 1763¹⁸ Villar estigué a punt de ser cessat a causa d'unes fustes suposadament defectuoses (les mides no es corresponien amb les necessitats materials de l'arsenal de Cartagena) enviades des de Catalunya sota la seva supervisió, però aconseguí ser ratificat en el càrrec. De fet, els enviaments de fustes eren notoris, com ho demostren les llistes de la dècada dels 50 i 60.¹⁹ És molt probable que la majoria d'aquests enviaments estiguessin sota el control de Pablo Villar. Aquest era membre d'una família lligada a la marina de guerra des de diverses generacions. S'ha localitzat un document de 1765 en què el seu pare, també Pablo Villar (fuster de l'armada) demana seguir cobrant la pensió assignada malgrat que ja és gran i pateix ceguesa²⁰. Un altre membre de la família és el germà del Pablo fill, Domingo Villar, capatàs de l'arsenal de Cartagena, el qual l'any 1768 demana ser ascendit a oficial segon de dics.²¹ Finalment, en diversos registres apareix un fill del contramestre, Pablo Enrique Villar, demanant l'ascens en repetides ocasions.²²

En tot cas, la inscultura informaria del nomenament que el rei i en nom seu l'intendent general feien d'aquest contramestre perquè dirigís les tasques de tala i transport. I a més, un cop vista la jurisdicció del departament marítim de Cartagena i el projecte de construcció de 6 navilis de 70 canons, s'està en condicions d'afirmar que bona part de la fusta de la Vansa es dirigí a la dàrsena murciana. De fet, és simptomàtic que el document del rètol sigui «Dado por Su Majestad en el puerto de Cartagena».

Si bé, com ja s'ha dit al principi, aquest Pablo Villar resulta, ara per ara, ignorat en la bibliografia consultada, no es pot dir el mateix de l'intendent general de marina, Juan Domingo de Medina, el nom del qual, a més, és el que millor es llegeix al Rètol. Medina ocupava un càrrec d'extrema confiança molt proper al rei, càrrec que fou creat l'any 1717 per Felip V en substitució de la figura del secretari de marina, que resultava poc operativa. Com ja s'ha dit, el rei designà com a primer intendent general un dels seus preferits, el mateix José Patiño, primer impulsor de la renovació en la construcció naval civil i militar. Per tant, les funcions de Juan Domingo de Medina es poden extreure del

---

17. 1759, març 21, Cartagena: AGS, SM, Montes y sus incidencias, llig. 561.

18. 1763, octubre 24, Cartagena: AGS, SM, Arsenales, llig. 237. 1763, desembre 17, Cartagena: AGS, SM, Arsenales, llig. 237.

19. 1770, [s.d], [s.l]: Archivo de la Marina Don Alvaro de Bazán, Sec. Arsenales, leg. 3759, fols. 301-306.

20. 1765, juny 21, Cartagena: AGS, SM, Arsenales, llig. 238.

21. 1768, febrer 19, Cartagena: AGS, SM, Arsenales, llig. 240.

22. 1769, maig 10, Madrid: AGS, SM, Arsenales, llig. 240. 1769, maig 11, Cartagena: AGS, SM, Arsenales, llig. 240. 1769, maig 11, Cartagena: AGS, SM, Arsenales, llig. 240.

document oficial per al primer nomenament: «Don Felipe, por la gracia de Dios, etc. Habiendo tenido por conveniente restablecer la Marina de España y Comercio de Indias, por ser de tanta importancia y bien público, y regular las armadas, flotas y escuadras que más convengan a los referidos fines y a mi real servicio, como al resguardo de las dilatadas costas marítimas en el Océano y Mediterráneo, y que una de las providencias que para su logro hayan de darse sea la de crear un Ministro que, con el nombre de Intendente General de Marina, fomente la ejecución y cumplimiento de las que considerare ser conducentes en conformidad de mis Reales órdenes y sucesivas determinaciones que tomare y se le dirigieren en todo lo que mira á la fábrica de bajeles, su carena y composición, provisión de víveres, compra de pertrechos, razón del consumo, cuenta y razón de la distribución de los caudales que se emplean en estos fines, y en la paga de gente de mar y guerra, así de armadas y escuadras, como de navíos sueltos, haciendo llevar asimismo razón y asiento de los oficiales de todas clases, soldados y marinería que hubiere en los pueblos y costas de cada provincia, para saber su número y calidad, y el que de uno y otro se podrá juntar cuando sea menester para mi servicio, y los que se emplearen en los armamentos que se hicieren, de los que en desarmandose los navíos quedaren en ellos para su guarda y custodia, y de los que se despidieren para ir á sus casas, y que consiguientemente vele sobre el buen régimen y adelantamiento de las fábricas que yo mandare establecer en los parajes que fueren más á propósito, así de bajeles como de jarcia, lona y lo demás concerniente a su construcción y armamento [...] siendo igualmente de su cuidado la conservación de los montes y plantíos cercanos á las costas, destinados hasta ahora á este servicio, y la plantificación de los árboles para cuando sea menester se corten, o ya sea para la construcción de bajeles, o ya para carenas, en cuya consecuencia deberá pedir y tomar desde luego individual noticia de todos los que se hallaren caàces de servir a estos fines, con distinción de los que hubiere en mis montes realengos o de particulares, y de sus distancias a los astilleros donde yo mandare construir las fábricas, con todo lo demás que mira a la comodidad y beneficio en su conducción. [...]»²³

Tanmateix, a mitjan segle XVIII sembla que la denominació d'intendent general s'especialitzà per a cadascuna de les dàrsenes militars, de manera que El Guarnizo, El Ferrol, La Carraca i Cartagena tingueren el seu intendent propi. Juan Domingo de Medina, segons indica la documentació consultada, fou únicament intendent de Cartagena. Pot deduir-se, per tant, que una de les tasques de l'intendent general era controlar l'extracció i el proveïment de fusta pels arsenals militars, fet que justifica plenament l'aparició del seu nom al rètol. A més, Medina tenia tots els requisits per ocupar el càrrec.

Malgrat que es desconeixi l'origen i l'evolució de la seva carrera militar i política, se sap amb exactitud el moment, d'un simbolisme extraordinari, en què li fou confiat el càrrec. Concretament fou el dia de santa Teresa (15 d'octubre) de 1759, quan l'infant Carles, amb un enorme estol procedent de Nàpols, al costat de la seva família i els seus oficials, es trobava davant del litoral de Barcelona, a punt per desembarcar i ser coronat rei d'Espanya amb el nom de Carles III. La flota d'escorta salpà de Cadis el 29 d'a-

---

23. Text extret de: FERNÁNDEZ DURO, Cesáreo (1900) *Armada Española*, Madrid, vol. VI, p. 221 i 222.

gost i estava formada per 11 navilis, dues fragates i dues tartanes. Prèviament ja havien arribat al port de Nàpols alguns dels navilis més llegendaris de l'esquadra promoguda pel marquès de l'Ensenada, d'entre els quals destacaven el *Galicia*, el *Terrible*, el *Soberano* i l'*Atlante*, comanats pel general de l'armada Joaquín de Aguirre, el cap d'esquadra Carlos Reggio, el capità Isidoro del Postigo i Francisco Javier Tilly, respectivament. El ministre encarregat de l'escorta que procedia de Cadis era Juan Domingo de Medina. El viatge de tornada el feren una quarantena d'embarcacions, i fou lleugerament accidentat a causa de petits temporals que afectaren l'estol prop de Menorca. Tanmateix el trajecte no registrà incidents majors, i a les envistes de la costa catalana l'immediat rei volgué recompensar la bona marxa del trajecte a tots els alts oficials, de manera que a cadascun li donà un major rang. Per manament exprés del rei, en plena tardor de 1759 i davant del port de Barcelona, Juan Domingo de Medina fou nomenat Intendente General de Marina, el mateix càrrec que el pare de Carles, Felip, havia creat per a José Patiño: «Atendiendo el Rey al particular mérito y servicios del comisario ordenador D. Juan Domingo de Medina, y al desempeño con que se ha portado en esta importante comisión de pasaje de S. M. y su real familia desde Nápoles a Barcelona, en que ha ejercido el ministerio principal de la escuadra, embarcado en el navío real *Fénix*, se ha dignado manifestarle su real gratitud, promoviéndolo al grado y honores de Intendente de Marina, con la calidad de que no obstante lo prevenido en las Ordenanzas, se le han de hacer los honores militares como a los propietarios de departamento, en cualquiera parte donde se hallare, en atención al extraordinario motivo por que S. M. se ha servido conceder esta gracia; sobre que se han dado las órdenes respectivas al Capitán general de la Armada y al Comandante general de la provincia de Andalucía.»²⁴

A partir d'aquesta data el personatge apareix en la bibliografia en comptades ocasions. Una d'elles és en diverses cartes que s'intercanvià amb Julián de Arriaga y Rivera, que havia estat governador general de Veneçuela (càrrec del qual fou cessat per la revolta contra la Compañía Guipuzcoana) i des del 1754 era secretari del ministeri de marina i d'índies, cartera que ocupà després de la caiguda en desgràcia del marquès de l'Ensenada. A les cartes, datades entre el 4 d'agost de 1762 i el 29 de setembre de 1766, es tracten diverses qüestions referents a l'armament i uniformes del cos de batallons de marina.²⁵

Val a dir que Julián de Arriaga, a més de ser un dels polítics més importants de Carles III, fou també un impulsor de la construcció naval i dels treballs que es duïen a terme a l'arsenal de Cartagena. No és d'estranyar, doncs, que algun d'ells pogués aparèixer en la documentació referent al port de Múrcia. Concretament és Juan Domingo de Medina qui hi certifica la seva presència física firmant l'acta d'inauguració de l'hospital militar de l'arsenal²⁶ el 27 de maig de 1762, al costat de l'enginyer director de l'obra Mateo Wodopich i del cap de l'esquadra, el ja citat erudit militar Jorge

---

24. Id., vol. VII, p. 32.

25. Col·lecció Vargas Ponce.

26. BERROCAL CAPARRÓS, M. del Carmen. «Intervención arqueológica en el proceso de rehabilitación del Real Hospital de Marina en Cartagena». Memòria entregada el 1996 i revisada el 2001. S'ha consultat la versió electrònica en document . pdf .

Juan. En una de les ocasions en què Medina, potser amb el mateix rei, devia trobar-se a Cartagena, es promulgà l'ordenança reflectida al rètol de Fígols.

Però malgrat aquestes dades aclaridores, el Rètol encara presenta una incògnita insondable: per què es decidí traslladar en roca viva un document reial? La manca de paral·lels resulta flagrant. En aquest sentit no poden tenir-se en consideració les plaques pètries commemoratives de l'època, que en són moltes, ni les inscripcions als grans monuments públics. El Rètol de Fígols era visible només per a una part molt petita de la població, es trobava muntanya amunt, i no es tractava de cap commemoració, sinó d'una ordenança. La bibliografia i les consultes que s'han practicat no contempen cap exemple semblant en cap de les zones conegudes d'explotació forestal de l'època. Així, doncs, per què a Fígols sí? De moment és impossible donar una resposta exacta a la pregunta.

No obstant això, hi ha alguns fets conjunturals directament relacionats amb la cultura de la Il·lustració i amb el mateix rei que, valgui l'expressió, podrien aportar-hi alguna llum. Una mostra epigràfica ben significativa és la inscripció d'un dels monuments que Carles III manà erigir en una de les seves ciutats preferides, Alcalà d'Henares. Es tracta de la denominada Porta de Madrid, que era, lògicament, la sortida del camí cap a la capital. Data del 1788, i el text, amb clar paral·lelisme amb la inscripció de Fígols, diu el següent:

A EXPENSAS / DEL ARZOBISPO DE / TOLEDO / EL EXC[ELENTISI]MO
SEÑOR D[ON] FRANCISCO ANTONIO / LORENZANA REYNANDO / CARLOS
III / AÑO DE / MDCCLXXXVIII.

A principis del segon terç del segle XVIII una sèrie de fets gairebé casuals revolucionaren el món de l'arqueologia i el coneixement de l'art de l'època romana: el descobriment de les ciutats napolitanes d'Herculà i Pompeia, soterrades per una erupció del Vesubi l'any 79 dC. Deixant de banda altres operacions "arqueològiques" dutes a terme a la zona durant els segles XVI i XVII, no fou fins que l'any 1738 Carles VII de Nàpols (futur Carles III d'Espanya) decidí edificar una residència reial a Portici, en una vessant del Vesubi, que aparegueren les restes primer d'Herculà i després de Pompeia. A partir d'aquest moment, gràcies a la troballa de nombrosos vestigis arquitectònics, fragments escultòrics, pintures murals, etc., s'inicià una excavació arqueològica més o menys sistemàtica dirigida per l'aragonès Roque Juan Alcubierre, qui s'encarregà dels diversos jaciments fins al 1780, any de la seva mort. Tot aquest rebombori culminà amb la creació, l'any 1755, de l'Acadèmia Ercolanense i el museu relacionat amb la mateixa, embrions del que seria un interès per la cultura clàssica que germinaria a nivell europeu en el neoclassicisme i més tard en el primer romanticisme, i que donaria al món la primera història de l'art antic de la mà de Johann Joachim Winckelmann.

En paral·lel a l'interès desvetllat per l'estudi i el col·leccionisme de les arts plàstiques, les disciplines historiogràfiques també es nodriren dels descobriments arqueològics gràcies a l'aparició d'innombrables mostres d'epigrafia. La col·lecció del Museo Ercolanense contenia bon nombre d'aquests exemples, igual que la Sala de Antigüedades de la Real Academia de la Historia de Madrid, fundada per Carles IV

l'any 1803. L'interès per l'epigrafia propicià que al llarg del segle XVIII es realitzessin els primers intents d'elaborar un corpus general d'epigrafia de l'antiga Hispania, que encara avui s'està ampliant gràcies a nous descobriments i intervencions.

Un altre cas, malgrat que no es tracti d'un exemple coetani exacte, es troba a l'interior de la capella de Sant Antoni i Sant Honorat del castell de Santa Pau (Garrotxa), on encara es conserva una extensa inscripció sobre estuc datada el 1766. Es tracta d'una commemoració dels beneficis i obres artístiques que es dugueren a terme en aquella capella sota els auspicis de la família propietària del castell, els Copons.²⁷ Els caràcters resulten d'una extraordinària regularitat, en contrast amb el Rètol, però és bo de veure la similitud de la silueta del contorn, amb l'any col·locat a la part central superior, d'idèntica manera que al rètol. Aquest exemple més o menys proper prova que la "forma", lluny de ser un cas inusual, podia ser perfectament normal en l'època.

Vist aquest context, no es fa tan estrany que algú, en ple 1768, decidís emprar l'epigrafia per assenyalar determinada potestat dels oficials del rei Carles III. Amb tot, una part d'incògnita en la pregunta inicial es manté intacta. Per què només a Fígols? Potser algun dia es descobreixi un equivalent. Però mentrestant, la interpretació del Rètol s'ha de mantenir com "d'exemple únic" i "excepcional".

AGRAÏMENTS

GASPAR DE ARANDA Y ANTÓN, inspector general del Ministeri de Medi Ambient

ROSA BUSQUETS I JORDI GARCÍA, bibliotecaris del Centre de Documentació Marítima

ENRIC GARCIA, director de Recerca del Museu Marítim

CARLES GASCÓN CHOPO, tècnic de cultura del Consell Comarcal de l'Alt Urgell

OLGA LÓPEZ, cap del Centre de Documentació Marítima

MN. BENIGNE MARQUÈS, arxiver de l'Arxiu Diocesà d'Urgell

MARTÍ PUBILL I DOLORS FERNÁNDEZ, de ca l'Ainat

MODESTO VIGUERAS GONZÁLEZ, catedràtic Emèrit de la Escuela de Ingenieros de Madrid

ALBERT VILLARÓ, arxiver de l'Ajuntament de la Seu d'Urgell

---

27. La inscripció fou transcrita per MONSALVATJE I FOSSAS, Francesc (1891) *Santa Pau. Noticias Históricas* Impremta Bonet, p. 137-138.